

Таким чином, організація наукової роботи магістранта – практиканта набуває великого значення у реалізації гностичної та власне дослідної діяльності майбутнього вчителя. Перспективним є те, що наявність цієї якості спонукає магістранта – практиканта до пошуку нестандартного вирішення методичних завдань, до висування оригінальних гіпотез та перевірки їх правильності в ході дослідного навчання, до узагальнення свого досвіду в методичних розробках і публікаціях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бігич О.Б. Теорія і практика формування методичної компетенції вчителя іноземної мови початкової школи. – К.: Ленвіт, 2006.
2. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник/ кол. авторів під керівн. С.Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 1999.
3. Організація педагогічної та науково – асистентської практики (освітньо – кваліфікаційний рівень “магістр”) /Укл.: Соловей М.І., Спіцин Є.С., Бориско Н. Ф., Скляренко Н.К. – К.: Ленвіт, 2007.
4. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Іноземна мова. 2-12. – К.: Перун, Ірпень, 2005.
5. Роман С.В. Методика навчання англійської мови у початковій школі. – К.: Ленвіт, 2005.

УДК 373.3: 37.011.31

Р.М. Пріма

ЕДУКАЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ФОРМУВАННЯ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА НА ЕТАПІ ДОПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ: ЗМІСТОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

У статті подається характеристика едукативного (освітнього) середовища допрофесійного етапу підготовки майбутнього педагога крізь призму його впливу на процес формування підвалин мобільності фахівця у професійній діяльності.

The article deals with the characteristic of the educational environment of preparatory stage of a future teacher in the light of his influence on the base formation of the specialist mobility in the professional activity.

Системно-інтегративна підготовка професійно мобільного вчителя в умовах неперервної освіти вимагає такої організації навчально-виховного процесу ще на етапі допрофесійної підготовки, за якої учні будуть практично залучені у квазіпрофесійну діяльність, цілі, зміст і організація якої тісно взаємодіють і виступають складовими едукативного середовища. Проблема формування оптимального середовища становлення мобільного фахівця в неперервній освітній системі є однією із ключових умов підвищення якості освіти, що актуалізує означений аспект дослідження. У цьому контексті закономірно виникає потреба з'ясування, перш за все, змістової характеристики досліджуваного феномена.

Мета статті: розкрити змістову сутність поняття “едукативне (освітнє) середовище”, його компонентів у руслі формування професійної мобільності майбутнього педагога на етапі допрофесійної підготовки.

Для коректного тлумачення визначення “едукативне середовище”, на нашу думку, доцільно проаналізувати етимологію зазначених термінів.

Поняття “едукативний” походить від англійського “education” – освіта, що дозволяє трактувати його як освітній, навчально-виховний, педагогічний, хоча у довідниковій літературі воно здебільшого не розглядається, а натомість у психолого-педагогічних джерелах щодо “середовища” переважно вживається термін “освітнє”, а також його

різновиди: “культурно-освітнє”, “навчально-виховнє”, “вікового спілкування” тощо (Болдирєва С., Бондарєвська Е., Мелешко В., Сєлєванова М., Слободчиков В. та ін.), певний перелік елементів яких, на думку Мелешко В., характеризує ту чи іншу сферу людської діяльності.

Щодо терміну “середовище”, то воно трактується як: 1) сукупність природних або соціальних умов, у яких протікає життєдіяльність якого-небудь організму; 2) група людей, зв’язаних спільністю професії, інтересів [1].

Тобто поняття “середовище” відображає залежність та взаємозв’язок умов, що забезпечують розвиток людини, її взаємодію з оточенням. У контексті дослідження нам імпонує визначення Слободчикова В.І.: “середовище – це не просто соціальна статична одиниця, це складна система, що знаходиться в постійному розвитку і охоплює різні близькі та далекі життєві сфери” [2]. Таке середовище можна вважати тим виховним простором, у якому здійснюється педагогічно організований розвиток особистості його суб’єктів.

Це дозволяє нам поняття “єдукаційнє середовище” та “освітнє середовище” в руслі формування професійно мобільного педагога розглядати як синонімічні і трактувати як сукупність умов, що створюються для особистісно-професійного розвитку суб’єктів навчально-виховного процесу.

У наукових джерелах різних періодів, як слушно зауважує Мелешко В., обґрунтовано всебічні характеристики освітнього середовища, які певною мірою віддзеркалюють елементи сутісної характеристики професійної мобільності, зокрема: виняткова пластичність, гнучкість (Виготський Л.С., 1976); системність (Новикова Л.І., 1989); доцільність (Крилова Н.Б., 1995); векторність (Ясвін В.А., 1997); структурованість, конфігуративність, насиченість (Слободчиков В.І., 2000); взаємозв’язок компонентів (Гафурова Н.Ф., 2000) [3].

Підтвердженням правомірності цієї позиції є виокремлення Ясвіним В.А. таких формальних параметрів освітнього середовища, як: широта, інтенсивність, ступінь усвідомленості, емоційність, узагальненість, домінантність, когерентність, активність, мобільність.

Окреслені параметри є своєрідним інструментарієм оптимізації позитивного впливу єдукаційного середовища на розвиток особистості, що дозволяє перенести акцент у діяльності вчителя з активного педагогічного впливу на особистість школяра, спрямувавши в русло динамічного використання освітнього середовища, в якому відбувається самонавчання і саморозвиток учнів. За такої організації педагогічного процесу, на думку Савченко О.Я., включаються механізми внутрішньої активності учня, його тісна взаємодія із тим же середовищем [4].

Зупинимося докладніше на характеристиці вищезазначених параметрів єдукаційного середовища крізь призму їх впливу на процес формування мобільності майбутнього педагога на етапі допрофесійної підготовки.

Широта єдукаційного середовища визначається його структурно-змістовими компонентами, що показують, які суб’єкти, об’єкти, процеси і явища включені в це середовище.

Етап допрофесійної підготовки як інтегруюча ланка між школою і ВНЗ характеризується широким використанням вузівських форм організації навчального процесу (лекції, практично-лабораторні заняття, практикуми, заліки), що, з одного боку, готує учнів 9-11 класів до навчального процесу вищої школи, а з іншого, – активізує мислительну діяльність, привчає до більшої самостійності в оволодінні навчальним матеріалом.

Організація навчальних занять в аудиторіях, лабораторіях ВНЗ, відвідування інформаційних центрів, бібліотек, користування комп’ютерною технікою тощо підвищує контактність, різнобічність поглядів, конструктивність, оперативність, інтерес учнів до навчання, сприяє долученню їх до науково-дослідницької роботи.

Ці можливості посилює *інтенсивність* освітнього середовища як структурно-динамічна характеристика, що віддзеркалює ступінь його насиченості різноманітними впливами і можливостями.

В цьому плані едукативне середовище педагогічного ліцею і відділення “Абітурієнт” має достатній ресурс щодо інтенсифікації педагогічного процесу. Особливо цінною в контексті формування професійної мобільності учнів і, водночас, прикладом високої інтенсивності освітнього середовища може бути варіативна складова навчальних планів, яка передбачає організацію спеціальних курсів, що проводяться викладачами ВНЗ, через використання диспутів, тематичних діалогів, опонованих виступів, тренінгів, ділових ігор, захисту індивідуальних проектів тощо, що забезпечують умови для розвитку професійної самосвідомості учнів.

Ефективність едукативного середовища на допрофесійному етапі визначається *ступенем його усвідомленості* – свідомого включення всіх суб’єктів в освітній процес, умотивованості майбутнього фахового вибору, усвідомлення необхідності і особистісної значущості бути мобільним у майбутній професії.

Наші попередні висновки показують, що, попри достатньо потужний організаційно-методичний потенціал допрофесійної підготовки, учні 9-11 класів недостатньо зорієнтовані на свідомий вибір учительської професії, переважно не розуміють особистісної значущості набуття професійної мобільності як інтегрованої особистісно-професійної якості у подальшій життєдіяльності. Хоча саме *мобільність* освітнього середовища “служить показником його здатності до передбачуваних змін, еволюційних перетворень у напрямі вдосконалення, готовності до постійних, активних, узгоджених та спланованих перетворень в його організації, в оновленні зв’язків із зовнішніми та внутрішніми компонентами” [3: 71].

Усвідомленість і мобільність едукативного середовища позначається на розвиткові в учнів професійно важливих якостей, необхідних для успішної роботи педагога.

Наступним параметром едукативного середовища є *узагальненість*, яка характеризує ступінь координації діяльності всіх його суб’єктів. На етапі допрофесійної підготовки ступінь узагальненості освітнього середовища педагогічного ліцею та відділення “Абітурієнт” забезпечується наявністю концепції діяльності цих закладів, нормативні положення яких відповідно затверджуються, активно обговорюються і реалізуються всіма учасниками педагогічного процесу.

Емоційність едукативного середовища, на думку Мелешко В., характеризує співвідношення в ньому емоційного та раціонального компонентів. Досить оригінальне бачення значущості цього параметру освітнього середовища демонструє Феттер І.В., відзначаючи, що емоційність можна розглядати як умову оптимального становлення внутрішнього світу особистості тільки з позиції “проживання” широкого спектру емоційних станів. Автор переконаний, що атмосфера радості, подиву, інтересу, успіху створює можливості для самореалізації, усвідомлення власного достоїнства і самотності, гармонізації стосунків із навколишнім світом [5]. Успіх у будь-якій сфері життєдіяльності є не тільки емоційно стимулюючим, але й додає учням внутрішніх сил щодо подолання труднощів, формує потребу у розвитку професійно значущих якостей особистості, особистісної самореалізації учнів. У такому емоційно привабливому середовищі старшокласники навчаються “творити себе”, змінюватися, удосконалюватися. Як бачимо, це не суперечить змістовому трактуванню мобільності, а значить, може служити засобом (чинником) її розвитку.

Домінантність едукативного середовища допрофесійного етапу характеризує його значущість у системі цінностей суб’єктів навчально-виховного процесу, акцентуванні уваги на їх постійному інтелектуальному і моральному самоудосконаленні, творчості, професійному самовизначенні, особистісному розвитку. Зауважимо, що доміантність характеризує освітнє середовище за критерієм “значуще – незначуще” джерело впливу на особистість учня.

Когерентність (узгодженість) характеризує едукативне середовище за критерієм “гармонійне – негармонійне” щодо впливу на особистість учня. Ця ознака показує чи дане середовище відокремлене від особистості чи вона інтегрована в це середовище [3: 71]. Про високий ступінь когерентності освітнього середовища допрофесійного етапу підготовки

майбутнього педагога може, наприклад, свідчити чітка орієнтованість на освітні цілі, соціальне замовлення щодо підготовки фахівця тощо.

І нарешті, *соціальна активність* освітнього середовища є показником його соціально орієнтованого творчого потенціалу, культуротворчості, зв'язків із соціокультурними установами, закладами у контексті неперервної освіти, професіоналізації.

Принагідно зазначимо, що для формування певного рівня культури, відображеного у змісті освітнього процесу, зокрема у педагогічному ліцеї, необхідно розвивати інтелектуальні здібності учнів до творчої діяльності, що визначають організацію їх життєдіяльності, ставлення до світу, себе, суспільства, соціальну орієнтацію поведінки. У цьому контексті культура розуміється як предметне виявлення результатів діяльності людини, її здібностей, які реалізуються у вигляді знань, навичок, рівня інтелекту, духовно-морального, естетичного розвитку, в поведінці, світогляді, способах спілкування між людьми.

Культуротворчий аспект едукативного середовища виокремлює А.Макареня, розглядаючи його як такий простір, де відбувається формування стиля (культури) мислення, поведінки, спілкування, діяльності суб'єктів освітнього процесу, з одного боку, а з іншого, – це відображення об'єктивної просторово-часової реальності, тісно пов'язаної з суб'єктивними чинниками [6].

У такому середовищі розкривається інтелектуальна, психологічна, духовна, соціальна індивідуальність учнів. Таким чином, едукативне середовище на етапі допрофесійної підготовки – це особливим чином організоване педагогічне середовище, що стимулює розвиток і саморозвиток школярів у руслі формування підвалин їх професійної мобільності; це система умов для їх особистісного і творчо-діяльнісного розвитку.

Можливості освітнього середовища як чинника впливу на процес формування мобільності майбутнього педагога можна окреслити на основі аналізу його компонентів. У цьому плані нам імponує позиція Полуйкової С. щодо виокремлення інформаційного, технологічного, соціального середовища [7].

Інформаційна та *технологічна* складові едукативного середовища відображають професійно значущу інформацію, проекти організації квазіпрофесійної діяльності, які, в свою чергу, складаються з певних елементів змісту навчальних планів, програм, що забезпечують реалізацію життєвої (у тому числі майбутньої професійної) стратегії учнів, яка передбачає: вибір вирішальних для особистості наряду, способу життя, визначення головних життєвих завдань, етапів їхнього досягнення й послідовності цих етапів; розв'язання протиріч існування, досягнення особистістю своєї життєвої мети й планів; фіксацію процесу створення особистістю цінностей свого життя [8].

Причому старшокласники не тільки вирішують ким бути, але й мають нагоду замислитися над тим, яким бути у своєму подальшому житті. Процедура життєвого (професійного) пошуку, самовизначення, створення власного іміджу тощо, на думку Баранової Н., потребує розвитку стратегічного мислення, здатності бачити перспективи майбутнього, передбачити можливий хід подій тощо [8]. Автор переконана, що таке проектування стає неможливим за умов усталених підходів до навчально-виховного процесу, які, на жаль, існують у багатьох сучасних освітніх закладах. У такій ситуації освітньому середовищу необхідні нові засоби виховання творчого потенціалу в учнів, які яскравими, різноманітними інформаційними потоками розривають “порочне коло стереотипного життя, одноманітних дій та вражень” (стереотипність мислення породжується стереотипністю та одноманітністю поведінки, життєвих ситуацій, інформації), навчають тим самим учнів вчитися. Це спонукає вчителя відмовитися від традиційного “нарощування” кількості знань на користь інтеграції та систематизації інформації, що лежать в основі формування здібності вчитися самостійно.

Особливо цінною у плані формування професійної мобільності майбутніх педагогів може бути варіативна складова навчальних планів через використання різноманітних форм навчально-виховної роботи, зокрема, впровадження “Програми індивідуального розвитку і

саморозвитку ліцеїстів”. Програма дає можливість побудувати і відслідкувати індивідуальну траєкторію розвитку особистості ліцеїста протягом трьох років навчання (9-11 класи). Цей документ є своєрідним педагогічним інструментарієм для вчителя-куратора, ліцеїста та його батьків.

Інформація, яка міститься у діагностувальному блоці “Програми” – це відбиток показників психологічної готовності учнів до навчання в ліцеї (рівень творчого потенціалу), а також деяких показників особистісно-професійного розвитку, становлення мотиваційної сфери старшокласників. Ліцеїсти більше дізнаються про свої можливості, залучаються до процесу самопізнання та збагачення власного життєвого і професійного досвіду.

Когнітивний блок “Програми” спрямований на підтримку пізнавальної потреби учнів, сприяє організації самоосвітньої діяльності, допомагає ліцеїсту створити власну програму саморозвитку і активно реалізувати її.

Окреслення стратегії саморозвитку та послідовності квазіпрофесійної діяльності для її реалізації допомагає ліцеїсту:

- відкрити доступ до власних потенційних особистісних ресурсів;
- осмислити діапазон засобів розв’язання своїх перспективних завдань;
- динамічно змінювати стратегію поведінки в умовах різних ситуацій, набувати практичного педагогічного досвіду;
- самовизначитись, підвищити творчий потенціал.

Науково-дослідницька робота ліцеїстів також сприяє формуванню компетентності самоосвіти та саморозвитку. Зокрема, наукова діяльність учнів розпочинається з самостійної роботи в бібліотеці, з інформацією, здобутою в Інтернеті, що, вочевидь, підвищує рівень їх прагнення до відкриття і успіху, стимулює до роздумів, переосмислення своєї поведінки і діяльності, сприяє розвитку мотивації до неперервного навчання та саморозвитку.

Соціальна складова едукативного середовища відображає, організовує соціальні відносини, знайомить старшокласників з певним досвідом цих стосунків, допомагає набувати цього досвіду у тому числі в контексті із зовнішнім соціумом, у процесі взаємодії з іншими учнями, вчителями, батьками. При цьому важливими є як особистісно-професійні якості суб’єктів, так і стиль, характер їх взаємовідносин. Демократичність, діалогічність стосунків передбачається як важлива характеристика цього компоненту, оскільки є провідним чинником гуманізації всього освітнього процесу, основою набуття позитивного досвіду спільної діяльності, розв’язання проблем у навчальному процесі, що імітує реальну педагогічну дійсність.

Таким чином, етап допрофесійної підготовки має своєю метою перш за все формування у молоді інтересу до професії вчителя і схильності до педагогічної діяльності, розвиток професійно значущих якостей і властивостей особистості, з-поміж яких виокремлюємо професійну мобільність.

Створення і розвиток едукативного середовища на допрофесійному етапі підготовки майбутнього фахівця запускає діалектичні механізми удосконалення всієї системи неперервної педагогічної освіти, який має відбуватися в умовах системно-інтегративної єдності, відкритості щодо змін, гнучкості, динамічності. Це середовище розвивається як цілісна система і містить у собі такі компоненти:

- *організаційно-методичний* (концепції навчання, виховання; навчальні плани, типові положення; програми, підручники, посібники, методичні рекомендації тощо);
- *особистісно орієнтований* (наявність умов та можливостей для задоволення потреб кожного учня відповідно до індивідуальних освітніх траєкторій; пристосованість середовища до реалізації особистістю своєї активності у різних видах діяльності: пізнавальної, інформаційної, наукової тощо);
- *змістовно-технологічний* (цілі, завдання, умови, форми, методи навчально-виховного процесу; використання ефективних технологій навчання).

Погоджуючись з думкою Мелешко В., вважаємо, що едукативне середовище є ефективним виховним чинником, якщо характеризується трьома показниками:

- насиченість (ресурсний потенціал);
- структурованість (спосіб організації);
- змістове наповнення (цілі, завдання, стратегії, програми, інформаційне забезпечення, технології навчання тощо).

Гнучкий, мобільний, динамічний педагогічний процес, вочевидь, реалізується на основі гнучкого, мобільного, динамічного, відкритого едукативного середовища і тільки такий освітній неперервний простір може сформувати професійну мобільність у майбутнього вчителя.

Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо у розробці системи взаємозв'язків "середовище – суб'єкт", інтегративний ефект яких забезпечує комплекс можливостей для індивідуальної траєкторії розвитку майбутнього педагога, його самоактуалізації, саморозвитку та самореалізації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Івченко А. Глумачний словник української мови. – Харків: Фоліо, 2006. – 540с.
2. Слободчиков В.И. Образовательная среда: реализация целей образования в пространстве культуры // Новые ценности образования: культурные модели школы. Вып.7. – М., 1997. – С. 177-184.
3. Мелешко В. Особливості формування навчально-виховного середовища у сільській школі // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – №15. – 2006. – С.68-75.
4. Савченко О.Я. Навчально-виховне середовище сучасної школи: діалог з В.О.Сухомлинським // Науковий вісник Миколаївського державного університету. Вип. 8 / педагогічні науки. – Ч.І, 2005. – С.4-9.
5. Феттер И.В. Образовательная среда в развитии эмоциональной сферы учащихся как проблема профессиональной деятельности учителя музыки // Общее музыкальное образование в спектре актуальных проблем современной педагогики: Сб. научных и метод. статей. – Омск, 2000. – С.15-28.
6. Макареня А.А. Методологические основы создания культурологической среды в подготовке учителя. – М., 1998. – 62с.
7. Полуйкова С.Ю. Этапы организации освоения студентами профессионально-образовательной среды факультета // Наука образования: Вып. 18. – Омск, 2000. – С.296-299.
8. Баранова Н.П. Життєві стратегії особистості, їх реалізація в моделях випускника 12-річної школи // Моделі компетентного випускника 12-річної школи: сутність, пріоритети, пошуки відповідей на виклики ХХІ ст. / Матеріали Всеукраїнської науково-пошукової конференції. – 16-17.05.2007р. – Донецьк. – 584с.
9. Ясвин В.А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию. – М., 1997. – 248с.

УДК 371. 132+371. 134:373.3

І.В. Размолодчикова

ІМІДЖ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті автором зроблено спробу проаналізувати теоретичні передумови створення позитивного образу сучасного вчителя. Висвітлено основні умови побудови і формування іміджу вчителя – необхідної складової педагогічної успішності.

The main problem wich describes in this article is forming of future teacher's image in the primary-school. Here we are paying attention to definition of psychological and pedagogical conditions for construction integrity image of the future specialist.